

Med syftet att stärka de entreprenörer som vill utveckla annan verksamhet med skogen som bas, främst småskalig träförädling och besöksnäring överlämnar vi nu denna rapport.

14 december 2018

Kristina Lindelöf – Agronom med många års erfarenhet från arbete med landsbygdsutveckling. Medlem i Södra skogsägarnas Mångbruksgrupp sedan 12 år. Förvaltat släktgården Ingebo Hagar i 25 år. Tre döttrar. Fastigheten är på 340ha med gamla vackra hagmarker, steniga åkrar, skogsbeten men också produktionsskog. Vandringsleder följer de gamla körvägarna och stigarna. Sedan ett 10-tal år finns här turistboende nu med ett 50-tal bäddar, trädgårdsodling, gårdsbutik, café och många bondgårdsdjur. Naturvårdsavtal och biotopskydd finns på fastigheten, liksom snygga hyggen! Kretsloppstänkande och en strävan för en hållbar framtid genomsyrar gårdens verksamhet.

Erik Hjartfors – Skogsmästare, familj och barn, bor på egna gården Lövsjö (35 ha) i Vetlanda kommun. Har jobbat i skogsbranschen med rådgivning, inköp, kört skogsmaskin och jobbat med motormanuell avverkning. Har haft flera projektledaruppdrag, suttit med i samt jobbat med både Nationella och Regionala skogsstrategin. Medlem i Södra skogsägarnas Mångbruksgrupp sedan 12 år. Driver tillsammans med sambon en hus- och möbelfabrik med lokalt material och ett hållbarhetstänk genom hela produktionen. Bygger nu upp en turistanläggning med flera Ekolyx-hus, husbilsplatser samt cafe och träbutik.

Innehåll

Uppdrag.....	3
Syfte.....	3
Bakgrund	3
Bakgrund naturturism	4
Bakgrund småskalig träförädling.....	5
Metod.....	6
Resultat.....	6
Föreningar som är viktiga aktörer för besöksnäringen och småskalig träförädling på landsbygden i Småland och på Öland.....	8
Workshopen	9
Redovisning grupparbete:	12
Redovisning i stor grupp:.....	12
Slutsats	13
Framtid/önskescenario	13
Projekt 3-årigt.....	13

Uppdrag

Den 18 oktober fick Erik Hjärtfors och Kristina Lindelöf uppdraget av Länsstyrelsen i Jönköping att kartlägga skogsgårdar i Småland/Öland som arbetar med träförädling och/eller besöksnäring - mångbruksgårdar, samt anordna en workshop. I uppdraget har ingått att undersöka möjligheten med ett nätverk för mångbrukare. Arbetet har innehållit en bakgrundsbeskrivning, nulägesbeskrivning och en process att skapa ett brett angreppssätt samt en ide/vision om en riktigt ordentlig och framgångsrik utveckling för Smålands och även övriga Sveriges mångbrukare. Även att initiera och skapa en första del av ett större nätverk av mångbruksgårdar.

Syfte

Syftet är att stärka de entreprenörer som vill utveckla annan verksamhet med skogen som bas, främst småskalig träförädling och besöksnäring och att jobba fram en plattform för att dels starta ett nätverk med redan existerande mångbruksgårdar, men också att få fram ett första, från branschen sanktionerat, underlag till en projektansökan.

Bakgrund

I den **Regionala skogsstrategin för Småland**, under strategier för att stärka Smålands skogar står under punkt 4: "Skogsbruket med produktionen av skogsråvara är den viktiga basnäringen, men entreprenörskap kring träförädling, besöksnäring och upplevelser är också viktiga delar för vår regionala utveckling. Det finns potential att utveckla både skogsbruk och andra ytterligare". Vidare, under punkt 4.3 och rubriken "Stärk befintliga och nya entreprenörer med skogen som bas genom att bli a skapa nätverk - Syftet är att stärka de entreprenörer som vill utveckla annan verksamhet med skogen som bas, främst småskalig träförädling och besöksnäring. I insatsen bör ingå att skapa nätverk för entreprenörer, analysera behovet av kompetensutveckling och arbete med marknadsutveckling"

Man föreslår två projekt:

- Stärkt småskalig träförädling: kartlägg aktörer, skapa kluster, inventera kompetensutvecklingsbehov, hitta/testa form för marknadsorganisationen.
- Liknande för besöksnäring: skapa nätverk för erfarenhetsutbyte, men särskilt fokus på modeller för avtal mellan markägare och nyttjare samt modeller för att ta betalt.

"Syftet ska vara att respektive nätverk/kluster efter projekttiden är på plats och står på egna ben, men har möjlighet att signalera behov om kompetensutvecklingsinsatser eller liknande till samordnare/kansli. (Projekt som genomförs av exempelvis LRF, Södras mångbruksgrupp, Småågårnas riksförbund, regionorganisationernas turismorgan)"

Även inom det **Nationella skogsprogrammet**, i underlagsrapporten från arbetsgrupp 1 (där Erik var en av deltagarna) med rubriken "Tillväxt, mångbruk, värdeskapande av skogen som resurs" skriver man i förordet: "Diskussionerna har varit fokuserade på mångbruk, och skogens sociala värden, samt möjligheten att skapa tillväxt och jobb och därmed kunna leva och verka på landsbygden nära där träden växer. Gruppens definition av mångbruk innebär att skogen används för flera olika syften. Syftena kan vara både kommersiella och icke-kommersiella".

Man vill "Uppdra åt Tillväxtverket att i samverkan med andra relevanta aktörer, t ex Vinnova och Almi, lämna förslag till åtgärder för att stärka mångbruksföretagande med skogen som bas. Det bör innefatta rådgivning, kompetensutveckling samt tillgång till investerings- och riskkapital. Därtill behövs ytterligare satsningar på nätverksbildande och kommunikationsstöd för att synliggöra det goda med produkter och tjänster med skogen som bas. Delar av detta arbete bör läggas inom Arena

skogen, till vilken tillväxtmyndigheterna bör ha en stödjande funktion. Växla upp skogen – inför ett mikrostöd för ökat företagande med mångbruk som bas."

Man poängterar också att: "Den privatägda delen av Sveriges skogar ägs till 40 % av kvinnor. De kvinnliga skogsägarna är också Sveriges största kvinnliga företagargrupp, men den behöver ta större plats i skogssfären och ges mer uppmärksamhet. Kanske kan skogsägare som är kvinnor bidra till att skynda på utvecklingen mot mångbrukade skogar?"

Södras mångbruksgrupp - Mellan 2002 och 2005 rullade ett projekt med inriktning på småskalig träförädling i Jönköpings och Kronobergs län. Huvudmän var Södra och LRF plus några fler kunniga skogs- och möbel personer. Här startade samtalet om att efter projektet fortsätta träffas i en grupp med framåtsträvande landsbygdsföretagare. Från början kallades den Horserydsgruppen efter Erik Hjärtfors föräldrahem där gruppen höll sitt första möte. Södra har lett gruppen och en av medlemmarna har alltid varit en styrelseledamot från Södra.

Diskussionsämnena har alltid varit Mångbruk i olika former och av olika slag. Olika försök har gjorts med publikationer, reportage och skrivelser att få frågan upp på bordet och att komma igång och jobba med en bra utveckling. Mångbruksgruppen har funnits med vid en av Södras stämmor. Man anordnade 2016 en Mångbruksmässa på Tingsryds travbana med ca 50 utställare och ca 1000 besökare.

Gruppen fortsätter sitt arbete och funderar nu på att kanske stå som värd för det första Mångbrukseminariet någonsin. Hoppas att detta kan genomföras och bli ytterligare ett steg för branschen.

Bakgrund naturturism

När man googlar på "naturturism" så hamnar **Naturvårdsverkets beskrivning av naturturism** högst: "Naturturism bidrar till hållbar utveckling för lokalsamhället både ur ett socialt och ekonomiskt perspektiv. Sveriges natur är en stor tillgång för såväl inhemska som utländska besökare och intresset ökar. Sveriges natur är en attraktion för både oss som bor i Sverige och besökare från utlandet. Den stimulerar till både friluftsliv hemma och lite längre bort. Och intresset för att vistas i naturen ökar hos stora grupper och inte minst ökar intresset för att se naturen lite längre bort. D.v.s. att bedriva naturturism."

Naturvårdsverket menar att naturupplevelser kan bidra till förståelse för natur- och miljövård. Genom ett aktivt arbete med att öka friluftsliv, natur- och kulturturism ökar möjligheterna till berikande upplevelser för fler människor. Naturvårdsverket vill främja denna önskan om att komma ut i naturen och bedriver ett flertal verksamheter för att stödja den. T ex: Marknadsföring och tillgängliggörande av Sveriges nationalparker, stöd till naturum, bidrag till förvaltning och tillsyn av skyddade områden.

Den svenska naturen attraherar allt fler turister, visar en rapport från **Lantbrukarnas riksförbund, LRF**. Framför allt stiger Dalarna och vidare norrut i popularitet bland besökarna. LRF:s medlemmar välkomnar allmänheten ut i naturen men påminner om att det är viktigt att visa hänsyn mot djur- och växtliv. Naturturismen ökar i 9 av 15 LRF-regioner, enligt rapporten. Med naturturism menas aktiviteter som vandring, skidåkning, fiske, kanotpaddling, cykling och utomhusbad. Det är främst besökare i grupp, med eller utan guide, som allt oftare hittar ut i skog och mark. Den största turismtillväxten sker från Dalarnas och Gävleborgs län och norrut. Rekreation i natur är också en så kallad ekosystemtjänst, som går att kombinera med jord- och skogsbruk. Ca 4 200 av LRF:s medlemmar i Sverige försörjer sig delvis på besöksnäring. Även om fördelarna med naturturismen är många, finns också utmaningar, enligt ovan nämnda rapport. De flesta företag inom naturturism har

inget eget markinnehav, så problem kan uppstå när kostnader för turismen, exempelvis nedskräpning och vägslitage, hamnar på markägare som saknar intäkt från turism. Det finns potential för samverkan mellan naturturism och jord- och skogsbruk. Det är viktigt att ha dialog och skrivna avtal med markägarna just då det handlar om större och återkommande turistverksamhet. Målet är ju att turismen inte ska skada mark och växt- och djurliv, säger Björn Galant äganderättsexpert på LRF.

I samarbete mellan Naturturismföretagen, Svensk Turism AB och VISITA svensk besöksnäring har nyligen en **Nationell naturturismstrategi** tagits fram. Här poängteras bl a att "Merparten av svensk natur är dock inte skyddad och därför är det nödvändigt att utveckla modeller och praxis för samverkan med Sveriges hundratusentals privata markägare. Att markägaren får del av turismens intäkter, antingen direkt via arrenden och gemensamma affärsupplägg eller indirekt via ökad konsumtion på resmålet, är centralt för naturturismens framtid. Detta inkluderar även en fördjupad samverkan med andra gröna näringar, inte minst småskaligt jord- och skogsbruk och lokal livsmedelsförädling."

Bakgrund småskalig träförädling

Den småskaliga träförädlingen är naturligtvis det äldsta hantverket som överhuvudtaget existerar, det har funnits där sedan tidernas begynnelse och var fram till för 100 år sedan helt dominerande i fråga om material och hantverket. Man byggde verkligen allt på gårdarna, husen, husgeråden, jordbruksmaskinerna, verktygen och avsaluprodukter till industri, större herresäten och för export. Vi varken kan eller vill komma tillbaka till den tidens hårda arbetsdagar men att förstå träets och det lokala trähantverkets plats i lokalsamhället kan hjälpa oss att förstå svenskens fascination för materialet och betalningsviljan även på 2000-talet, det är det vi måste börja förstå och jobba med för att skapa högre förädlingsgrad och fler arbetstillfällen i skogsbygden.

För att sätta denna förstudie i ett sammanhang så behövs en enkel summering av de senaste 25 årens olika ansträngningar.

I början av 90-talet fanns ett stödprogram riktat mot landsbygdens gröna näringar, omställning 90! Det blev många inspirationsträffar och studieresor, bl a pratades det mycket om hjortar och kräftor som nya produktioner. Här skapades också det första av dagens småskaliga träförädling. Länsstyrelserna runt om i landet höll utbildningar kring bysågar med ny teknik, mest de finska märkena på enmanssågverk såsom Kara och Laimet. Så småningom bildades regionala sågföreningar och även en riksförening, Småsågarnas Riksförbund. Föreningen finns än idag och är mest en intresseorganisation som ger ut 4 tidningar/år.

Runt sekelskiftet startade flera utvecklingsprojekt med inriktning mot mer förädlade verksamheter kopplade till träförädling. Den småländska upplagan hette Skog och Design där LRF var huvudman. Projektet varade i 3 år och bildade tre olika nätverk varav Skogsbygdens Timmerhusförening verkar än idag i skogarna runt Växjö.

På nationell nivå så fanns ett LRF-ägt projekt som under två år tog fram förstudier till alla regioner att använda vid ansökningar för längre träförädlingsprojekt. Här blev det också känt hur och varför LRF och Skogsägarföreningarna agerar som dom gör med avseende på avsaknad av utvecklingsprojekt under hela 10-talet med undantag för Dalarna som framgångsrikt drev ett Mångbruksprojekt över ett par år.

Metod

Rundringning och en mängd intervjuer. Inläsning av Regionala skogsstrategin för Småland, delar av Nationella skogsprogrammet, Nationella naturturismstrategin. Deltagande i Smålandsdagen i Kalmar (Kristina), Forum för Naturturism på Isaberg (Erik), möte med Johan Palm på Nässjö Träcentrum (Erik och Kristina). Nedtecknande av tidigare erfarenheter. Anordnande av workshop och sammanställning av resultat från denna.

Resultat

Några erfarenheter från kartläggning och rundringning:

Mycket på gång, bl a:

Tillväxtverket – mikrostödscheckar finns att söka för vissa regioner i Sverige (i 15 av 21 regioner).

Stort projekt med sju regioner i Sverige kring naturturism och hållbar utveckling, bl a Smålandsturism AB ingår.

Visit Sweden - bl a nationellt matprojekt.

Visita - tagit fram nationell naturturismstrategi tillsammans med Svensk Turism AB.

Swedish Welcome - jobbar med hållbar destinationsutveckling.

Kurbits - affärsutveckling för vissa regioner i Sverige.

Synpunkter och frågor, citat, medskick och goda råd från övriga intervjuer:

"Mångbruksgård, hur mycket arealer skog och jord ska man då ha?" "Svårt hitta dessa företagare, Finns ej SNI kod, måste jämföra flera SCB register" "Många skogsägare hyr ut stugor, en del hyr också ut kanoter" "Tyskar vetgiriga, vill gärna ha guidning"

"Hur definiera mångbruk, finns många svar t ex om man googlar"

"Hur översätter vi mångbruk till andra språk"

"Oj, vilket mastigt uppdrag! Reflektionen är att det kommer att bli viktigt att avgränsa. Väldigt många företag arbetar med naturturism, men i väldigt skilda omfattningar och inriktningar."

"Vilka förutsättningar skall vara uppfyllda för att få räknas som skogsägare i detta sammanhang? Räcker det att vara markägare och i så fall, finns det något krav på fastighetens storlek? Behöver skogsägaren vara skriven på den fastighet där verksamheten sker? Vad ingår i ordet besöksnäring i detta sammanhang? Viktigt att ej utesluta företag som "går utanför ramarna" och erbjuder varor och tjänster som är mer ovanliga men väldigt bra."

"Det gäller att få igång samarbeten, paket och en massa bra lösningar på hur entreprenörer kan ta betalt för sina varor och tjänster inom egentligen hela besöksnäringen. T ex erbjuda service längs vandringsleder, cykelleder och vandringsleder. Hur klarar man det i en mindre kommun? Jag tror man får vara påhittig och kommunicera mer med varandra, företagen emellan"

"LRF och Jordägarföreningen jobbar nu med att ta fram avtalsförslag för verksamhet på annans mark", "Mycket hightech nu inom naturturism - zipline, stigcykling m m", "Sverige enda land där man får fiska och kasta tillbaka", "I Skåne inga problem med naturturism. Redan exploaterat på godsens mark. Resten i princip åkermark eller naturreservat" "Stockholmstrakten, där handlar det om att ha nåanstans att komma ut i skogen" Västra Götaland, där handlar naturturism mycket om vatten" "Smålands natur säljer sig själv, många nedslag" "Vad behövs för att ditt företag ska generera pengar och växa?" "Man pratar så mycket om stora summor i turismen, men är det sant, hur får man fatt i pengarna?"

"Stigcykling och mountainbike mer och mer populärt. Relativt enkelt för skogsägare att komma igång med. Nätverk på gång i Kalmar län. Bikingsoutheast.se"

"Naturturism är förflyttad konsumtion i form av aktiviteter, boende, måltider och andra turismtjänster där själva naturupplevelsen är i centrum"

"Smålandsturism AB är en av 7 regioner i Sverige som ska se på hur man kan jobba med naturturism och hållbar utveckling. Finansiering från Tillväxtverket. Inkomsterna av besöksnäringen i Jönköpings län genereras till stor del av att människor längtar efter naturen och landsbygden. Förutom att Elmia är en reseanledning så är det småskaliga aktörer som står för reseanledningen. Sedan tar Hotell och Resorts hand om och tar hit gästerna. Smålands Resorts, nio privata anläggningar, föreslagna till Stora Turismpriiset, som delas ut den 6/12 på konferens arrangerad av Tillväxtverket och Sveriges kommuner och landsting"

"De tre länen har olika resurser och jobbar på olika sätt för besöksnäringen"

"LRF i Jönköping jobbar inte direkt med turism för sina medlemmar utan menar att det tas hand om av Smålandsturism AB."

"Inom LRF sydost fanns det för några år sedan 1200 medlemmar som på något sätt var verksamma inom besöksnäring"

"LRF sydost jobbar mycket med markavtal och markrätt och är ute mycket och föreläser om det"

"Vi måste hitta entreprenörerna. Många skogsägare är ju kvinnor, kanske där entreprenörerna finns"

"Naturturismcheckar finns, men det är begränsat vad de kan användas till. Skrivbordsprodukt. Ej satt sig i skorna på mottagaren. Man måste utgå från företagets behov - vad vill företagen. Det är så många som sliter i företagen. Ta med skogsägarna in i detta från början. Hur skall vi utforma detta för att det skall komma skogsägarna till gagn. Utgå från dem som ska ha nytta av detta. Pengar är egentligen minsta problemet. Samordna med andra insatser. Ta inga genvägar - bygg från grunden! Viktigt är att ha dialog med LRF och Skogsstyrelsen och Södra Skogsägarna. Reseanledning är de produkter som erbjuds i skogen/naturen. Funkar ej att sälja natur. Måste paketeras i en upplevelse. Måste ha ett exceptionellt bra och unikt boende för att enbart ha boendet som reseanledning. Text kom och upplev en vandringshelg samt bo här. Aktiviteter som driver gästerna till reseanledning"

"Tusen tack för inbjudan och jag är mycket glad för att bli tillfrågad, då jag inte kan komma på workshop. Men jag vill skicka med just de två viktigaste punkterna för mig och flera andra:

- Resegarantilagen; en gemensam organisation kan hjälpa till att lösa detta stora problem. Det begränsar vår utveckling och samarbete med andra att ha denna lagstiftning över sig.
- SÄLJ! Tänk inte marknadsföring och ett fönster utåt. Utan tänk SÄLJ. Vem ska sälja? Vi ska vara duktiga på plats och ta emot alla gästerna och se till att de får det bästa. Men att sälja in våra unika naturupplevelser till en gäst i Italien, en tysk familj en studieresegrupp från Polen ... är det verkligen varje enskild företags uppgift också. Nu poppar det upp många hemsidetjänster som vill just sälja aktiviteter online. En inventering om vilka som funkar och vilka som inte funkar. Kontakta företagen som är med och fråga dem. Hur jobbar andra länder med sälj som erbjuder naturupplevelser. Många länder i mellan och syd Europa har erbjudit detta länge. Hur ser deras digitala lösningar ut. Kopiera det som är bra. Det har nämnts att Visit Sweden ska ta på sig denna uppgiften mer efter att citybreak inte fungerat som önskat - hur går dessa diskussioner. Hur tänker de? Sverige måste bli mer patriotisk i allt men även när det gäller bokningsprovision. Varför ska vi skicka iväg till Irland och Malta alla

provisions pengar på alla bokningar. Nu är jag kritisk men det måste man kunna vara när man diskuterar med kolleger och när nya projekt är på g. Är det inte lite vänskapsförhandlingar ibland. Om man tittar på Kurbits, Swedish Welcome som överlevt igen och nu <https://www.visitnorth.info/> som säljs in i olika turistprojekt nu. Naturens bästa fanns, kanske inte så bra, men den fanns och fungerade. Fattades bara just säljet. Varför lägga så otroligt många miljoner i ett nytt projekt; Swedish Welcome. För mig helt galet. Tänk om pengarna lagts till att sälja naturens bästa istället så hade alla naturupplevelseföretagen velat vara med där. Projektpengar läggs ibland rätt men ofta helt fel. Vad det finns för pengar styr och därför är det inte alltid efter behov och marknad. Eldrimmer är ju verkligen något som fungerar. Men även där finns det brister. Ta reda på vilka genom att prata med företag som arbetat med eldrimmer. Hur funkar säljet där - ligger allt på de enskilda företagen där. Kopiera det som är bra och gör bättre!!"

"Turistbyråerna ser mest förvånade ut över frågan om att marknadsföra lammsläpp och gårdsbesök" Sätt till en resurs som koordinerar och paketerar och säljer våra produkter, vi hinner ej för vi ska sköta om gården varje dag. Vi hinner ej åka på turistmässor. Regelverket kring livsmedel m... Resegarantin ett problem för småskaliga. Fantastisk utvecklingspotential i naturturismen. Måste lyfta blicken men stanna kvar i det genuina och småskaliga."

"Mångbruk på skogsgården är ett bra sätt att få in den yngre generationen i verksamhet knuten till skogen även om man ej är ägare av skogen"

"Jag vill vara verksam med skogen som bas, men ej äga skog"

"Markfrågor högaktuellt! Turridning får ofta upphöra med verksamheten för att det ej går att lösa markfrågan"

"Mycket viktigt för Naturturismens utveckling är att upprätta markavtal, som är fördelaktiga för båda parter"

"Det finns så mycket jag skulle vilja utveckla på min skogsgård, men jag hinner ej. Skulle gärna arrendera ut en bit mark så att någon annan kan odla t ex pyntegrönt, men jag saknar rådgivning och avtalsformer för sådant"

Föreningar som är viktiga aktörer för besöksnäringen och den småskaliga träförädlingen på landsbygden i Småland och på Öland

Jag har gått igenom medlemslistan för **Naturturismföretagen** i Småland och på Öland och konstaterar att det finns 35 medlemsföretag. Av dem har ca åtta en skogsgård som bas för verksamheten. Ett par ytterligare har annans mark som bas, t ex Sveaskogs eller Södra skogsägarnas.

Jag har även gått igenom medlemslistan för **Bo på Lantgård i Småland och på Öland** och konstaterar att det finns 20 medlemsföretag inom Bo på lantgård. De flesta av dem har en bondgård som bas för sin verksamhet. Enligt marknadsföringsansvarig för Bo på Lantgård finns stor potential att bli fler medlemmar.

En ytterligare förening är **Svensk Lantmat**, där många mathantverkare återfinns. I Småland och på Öland finns 31 medlemsföretag av vilka ca hälften har en lantgård som bas för verksamheten.

Inom **Regional matkultur** återfinns också många mathantverkare och totalt 54 medlemsföretag, i Småland och på Öland. Några av dem har en gård som bas för verksamheten.

För träförädling finns bl a **Södra Skogsbygdens Timmerhusförening** och **Småsågarnas riksförbund**.

Workshopen

Inbjudna företag till workshopen, men som hade förhinder att komma:

Ödevata camping, Asa herrgård, Destination Åsnen, LRF - Rosmarie Winqvist och Helen Lantz, Södras mångbruksgrupp, Skullyrds älgpark, Stall Sonnakull, Sällegården, EldåkerKonsult AB - Vandra och smaka på Småland, Skedemosse gård på Öland, Drefseryds Gård i östra Vätternbranten, Obygden film.

Deltagande företagare vid workshopen:

Staffan Samuelsson, Oxcgården - Driver Oxcgården i Vimmerby med 300 bäddar. Byggandet av Oxcgården har varit ett socialt projekt med många inblandade. I socknen Djursdala har Staffan och Lotta en skogsgård med islandshästar. Just nu bygger de ett musteri för att kunna erbjuda sina gäster på Oxcgården lokalt producerad äppelmust. De vill verka för ett breddat turistmål med naturupplevelser och förädlade värden både på mat och annat.

Johan Forsman - Delägare i en skogsgård norr om Växjö, hyr ut hus bl a. Har köpt in ett sågverk och sågar till husbehov, till grannar och lameller till Rappco. Mål - ursprungsmärkning av träd med foto m m. Plocklager av virke också ett mål. Tillverkar möbler. Totalrenoverar just nu ett hus för korttidsuthyrning, golv och möbler i favoritträdslaget alm. Möblerna i huset eller t ex en skärbräda skall besökarna kunna köpa med sig hem!

Petra Call – Delägare i skogsgård. Känner sig ”svårdefinierad”; estetisk bakgrund, men även utbildad på produktionsskogsbruk och hållbart skogsbruk samt hälsa i flera former nu även som yogaterapeut. Röda tråden är just hälsa, med naturen som bas!

Åsa Westström – Har en skogsgård i Moheda tillsammans med sin man. De har även skog i Jämtland. De driver en liten butik med viltkött till slutkonsument. Åsa är också företagscoach och projektledare under två år i ett LEADER projekt, västra småland och Leader Linné. Projektet ”Green Economy – Multiple use of forest” fokuserar på affärsutveckling i skog och på skogsgården. I skogen finns många affärsmöjligheter som ännu inte är förverkligade, vilket projektet vill hjälpa till att förverkliga. Samarbetspartners finns i Finland, Luxemburg och Portugal.

Carina Gustafsson – Sunneränge gård i Eksjötrakten är sjukgymnast. Är intresserad av hur naturen påverkar vår hälsa. Är utbildad naturhälsopedagog (2 år på ½ tid). Hyr ut en gammal lada. Producerar ord, honung, ull, m m. Satsar på naturturism men vill också jobba med träprodukter.

Maria Österberg – Driver Målilla älgpark tillsammans med sin familj. Tidigare var deras gård, Kristineberg ett gods med 1000ha mark, men när de köpte gården var marken bortstyckad och nu hör 30ha mark till älgparken. Mat, lövsly, till de 14 älgarna hugger Maria och hennes man hos grannarna. En win-win situation! De hyr ut logi till turister, driver ett litet café och souvenirbutik. Många av besökarna är utländska turister som Maria ofta får guida vidare och berätta om andra naturnära besöksmål, som efterfrågas. Älgkött efterfrågas av besökarna men är svårt att erbjuda, då det är en mycket sluten marknad. Älgkorv däremot går att få tag i. Stensåkras är bäst!

Erik Hjärtfors – I grunden skogsmästare. Skogsfastighet på 30ha. Vill utveckla de sociala värdena på sin fastighet. Byggt 50-tal timmerhus. År 2008 drog Erik igång möbeltillverkning. Bra marknadsföring i TV och övriga media. Fasar ut denna tillverkning nu. ”Bökiga kunder”. För 1 1/2 år sedan startade Erik och Lotta hustillverkning med nya grepp; Ecolyx, där grundtanken är att släppa in ljus och placera huset där det är som vackrast. Byggtekniken är amerikansk frame work teknik och produkten är stolphus med glaspardier i utfrästa spår.

Kenny Swahn – Jägmästare. Fristående affärsutvecklare. Hjälper kunderna att utveckla skogsgården. Jobbar med ett 100-tal olika dokument för att hjälpa skogsägare i alla olika situationer. Geografiskt arbetsområde är ungefär söder om Dalälven.

Mikael Frisk – Verksamheten återfinns under Kräpplehult.se och innebär jakt, naturvård, sågverk och snickeri, jobbar främst löv och lärk. Har även en fastighet i Pajala där han jobbar med guidning, jaktcamp och uthyrning.

Bengt Eriksson – Driver, sedan 20 år tillsammans med sin fru, Ekobyn utanför Virserum. Basen är en skogsgård, 30ha. Jobbat inom socialtjänsten. Flyttade till gården med sin fru Annika på 90-talet. Hennes far var snickare och byggde det första uthyrningshuset. Sedan byggde Bengt det andra. Har nu tre stugor. Bildade AB 1996. Nöjd med uthyrningen, har den beläggning man önskar. Flest tyskar, men svenskarna kommer. Vintertid 10-12% av beläggningen. Sonen fixar hemsidan. Vill använda sin skog som upplevelse.

Kristina Lindelöf – Förvaltat släktgården Ingebo i 25 år. Fastigheten är på 340ha med gamla vackra hagmarker, steniga åkrar, skogsbeten men också produktionsskog. Vandringsleder följer de gamla körvägarna och stigarna. Sedan ett 10-tal år finns här turistboende nu med ett 50-tal bäddar, trädgårdsodling, gårdsbutik, café och många bondgårdsdjur. Naturvårdsavtal och biotopskydd finns på fastigheten, liksom snygga hyggen!

Som inspiratör på vår workshop bjöd vi in **Bodil Cornell från Eldrimner – nationellt centrum för mathantverk**, som sedan 2005 syftar till att utveckla Sveriges landsbygd och bevara och utveckla det unika mathantverket och stötta och inspirera företagare inom mathantverket. Bodil började sin bana med att som examensarbete vid SLU inventera getskötsel i Sverige. Började sedan på Lantbruksnämnden i Östersund och jobbade där bl a med att initiera mobila mejerier.

År 1995 startades Eldrimner som ett regionalt projekt i Jämtlands län. Redan tidigare hade man börjat jobba med mejeriområdet, 1987 lanserades till exempel det flyttbara mejeriet. 1995 kunde man på allvar börja jobba med mathantverk och det visade sig att det också fanns ett stort intresse från övriga landet för de kurser och studieresor som anordnades. Verksamheten växte och 2005 fick Eldrimner regeringens uppdrag att via Länsstyrelsen i Jämtland bedriva ett nationellt resurscentrum för svenskt mathantverk, för att bevara och utveckla kunskap om mathantverk. Eldrimner finansieras av statliga medel och av EU:s landsbygdsprogram. Just nu jobbar man med ett femårigt uppdrag t o m år 2019. Enligt Bodil så är det väldigt bra att Länsstyrelsen finns med som "bank" i projekten, eftersom projektpengar oftast betalas ut i efterhand.

Något av det första man gjorde år 2005 var att ta fram en kartbok med mathantverkare, för att visa att och var de finns!

Något som är grundläggande för Eldrimner är att vi jobbar nära näringen. Det är väldigt viktigt. Vi har en styrgrupp som består av 11 branschpersoner som träffas 5-6 gånger per år för att diskutera övergripande frågor kring mathantverk, säger Bodil. Dessa personer är också lärare på flera av Eldrimners kurser.

Eldrimners verksamhet utgår från en egen definition av mathantverk, som man tagit fram tillsammans med företagare i branschen. Enligt definitionen skapar mathantverk unika produkter med rik smak, hög kvalitet och tydlig identitet. Produkterna ska tillverkas i liten skala av huvudsakligen lokala råvaror som förädlas varsamt, ofta på den egna gården. Att människans hand och kunnande finns med i hela processen är centralt. Slutprodukterna ska vara hälsosamma, fria från

onödiga tillsatser och gå att spåra till sitt ursprung. Eldrimner ser att mathantverket lyfter fram mat med tradition, vidareutvecklar metoderna och skapar innovativa produkter.

Rollen som kunskapsförmedlare. Förmedling av kunskap är det största och viktigaste verksamhetsområdet för Eldrimner. Man har ett digert program med kurser, seminarier och utbildningar på många olika nivåer. Vi är måna om att vi ska kunna förmedla kunskap till alla, oavsett vilken nivå man befinner sig på. Vi använder oss av ett trialt lärande som bygger på samverkan mellan teori, praktik och känsla, säger Bodil.

Att inte bara stanna vid handlaget och de praktiska kunskaperna är viktigt. Den handburna kunskapen i kombination med teori, känsla och passion! De teoretiska kunskaperna om det bakomliggande, det kan till exempel handla om mikrobiologi, är viktiga för att kunna utveckla något nytt och för att svara på varför det inte gick som planerat med tillverkningen av t ex en ost.

Nybörjarkurserna anordnas ofta lokalt för att deltagarna ska ha nära till kursen. Längre och mer specialiserade utbildningar hålls i Ås utanför Östersund där Eldrimner sedan 2013 har nya lokaler som är anpassade för mathantverk. Femveckorskursen "Mathantverk för nystartare" har funnits i cirka 20 år och är specialdesignad för den som vill börja förädla gårdens eller bygdens råvaror.

Ett nyare tillskott i utbildningsverksamheten är den ettåriga Yh-utbildning som startade hösten 2014. Den riktar sig till personer som vill bli anställda inom mathantverk eller som vill starta ett eget företag. Intresset för utbildningen var stort, 102 personer sökte till de 20 platserna 2014. Vi har kursdeltagare från nästan hela Sverige, från Skåne till Västerbotten.

Att samarbeta med andra aktörer inom Matsverige är viktigt för Eldrimner, bland annat genom de mathantverksdagar som turnerar runt i landet. Då försöker vi lyfta branschöverskridande teman och samarbetar med alla möjliga organisationer som hushållningssällskap, LRF och lokala föreningar. Även Livsmedelverket är en viktig samarbetspartner. När ansvaret för inspektioner centraliserades höll vi kurser för verkets blivande inspektörer.

Eldrimner har också ett nätverk av experter runt om i hela Europa. På så sätt får vi mycket kunskap och kan till exempel ta del av forskning som inte görs i Sverige. Det är ett väldigt viktigt nätverk för att ge oss input.

Att göra mathantverket känt och bereda väg för företagarna inom mathantverk är andra viktiga arbetsområden för Eldrimner. Vi försöker undanröja hinder för företagarna och hitta vägar som gör det lättare för dem. Det handlar inte så mycket om att ändra regelverk utan snarare om att anpassa befintliga regler så att de passar mathantverk, utan att göra avkall på säkerheten. Ett exempel är möjligheten för ett litet slakteri att använda samma utrymme för slakt och styckning genom att noggrant rengöra lokalen medan köttet hänger i ett annat kylrum.

För att skydda de små mathantverkarna från storföretagens renommésnyltande har Eldrimner infört sin egen certifiering. Ett branschråd har till uppgift att se över reglerna för certifieringen och vid behov tillsätta utredningar kring om ett företag lever upp till kraven. Det gäller till exempel att minst 50 procent av företagets produkter ska kunna klassas som mathantverk. Kraven för att bli certifierad mathantverkare är samma krav som gäller för att få ställa upp i Eldrimners tävling SM i mathantverk. Syftet med tävlingen är att utveckla mathantverk och göra det mer känt för allmänheten. Under 2014 års SM i Växjö tävlade 450 produkter i 36 klasser.

Efter föredraget från Bodil Cornell, Eldrimner uttryckte en av deltagarna att det vore suveränt att kunna koppla ihop besöksnäringen med småskalig träförädling och mathantverket. Ett småskaligt

trähus, byggt på lokalt vuxet och lokalt sågat virke, placerat i vacker skog med sociala värden och matupplevelser utöver det vanliga från lokala mathantverkare och skogens skaffereri!

Fråga för grupparbete: Vad vill vi se om 3 år, vad är vår önskelista, var vill vi vara, hur komma dit?

Redovisning grupparbete:

Vi delade in oss i två grupper; en för besöksnäringen och en för träförädling.

Redovisning besöksnäring: Som nystartad ser en av deltagarna ett behov av att veta om andra som arbetar med samma frågor, t ex tips när man renoverar med återvunnet material. Hur får vi ihop träförädling och turism? Känns lite spretigt nu! Finns en mångfald av kunskap och idéer från oss alla som är olika. Samarbete! Erfarenhetsutbyte! Kartläggning jätteviktigt! Skogsgården (på minst 2ha?) innebär sådan mångfald; skog o natur, upplevelser, träförädling, vilt o jakt, älgar, boende, skaffereri, hälsa, m m, m m. Eldrimners projekt med kartläggning som ledde till kartbok är bra. Vi behöver veta om varandra! Resurscentra med kompetens t ex kring tillståndsfrågor hos myndigheter, som är en "djungel" för en liten företagare att ta sig igenom, även kompetens kring vilka stöd som finns att söka är bra. Företagsrådgivning, som i Eldrimner, kollegor emellan vore också mycket bra. Men återigen – det måste finnas ett nätverk som samlar oss, så att vi vet om varandra!

Redovisning träförädling: Vi gick varvet runt med frågeställningen: Vad vill du se hända på 3 år som stärker ditt företag via samverkan i nätverk? Mycket av Eldrimners aktiviteter fanns med i svaren hos de 5 i gruppen träförädling. Vi vill se en besöksmålskarta över mångbruksgårdar, får gärna innehålla ett antal turistmål, caféer samt träföretagare med butik eller snickeri för beställning. Vi vill se ett antal kurser inom nätverket redan till våren. Vi pratade en hel del om naturvård, älgbetning och naturnära skogsbruk. Kan vi inte arrangera kurser om kontinuitetsskogsbruk.

Redovisning i stor grupp:

Framtid 3 år:

- Bygga varumärke – ursprungsmärkning
- Utbildningar, internt och externt
- Levande nätverk – uppdaterad matrikel
- Definiera – skogsägare (2ha skogsmark), skogsgården, men bonde kan man vara utan att äga mark, även sågverksägare kan man vara utan mark och vara en resurs för de andra skogsägarna. Kanske kan vi ha "associerade vänner" till mångbruksgårdarna.
- Äga frågan – övertygelse och oberoende
- Resurspool – ex mobila sågverk
- Kunskap om alla de tillstånd som myndigheter kräver = "djungel", äganderätt, avtal, artskyddsförändring m m

Aktiviteter:

Ny workshop för att sätta en definition och en organisation och diskutera frågor kring geografiskt grepp; nationellt eller regionalt resurscentra, planera utbildningar, upprätta lista över mångbruksgårdar och mångbruksbesöksmål.

Mångbrukseminarium hösten 2019 – Turismorganisationer, Naturturismföretagarna, Skogsägarförening, LRF, Skogsstyrelsen, Länsstyrelsen, Skogssällskapet, Bo på Lantgård, Svensk Lantmat, VIDA etc skogsbolag, Banker – alla dessa kan hjälpa till att bjuda in, så att vi inte missar

någon. Organisation: Undvika förening och styrelse. Önskvärt om Länsstyrelsen kan stå för den röda tråden. Visionen och målet är en mångbruksakademi

Slutsats

Med de erfarenheter vi fått genom intervjuer, kartläggning och workshop kan vi tydligt se fördelarna med ett nätverk för att fånga upp de små aktörerna inom träförädling och besöksnäring, med koppling till skogsgården. De är ofta små företag på landsbygden med stora genuina värden. Ofta är de familjeföretag som delvis försörjer sig på mångbruksverksamhet. Ett nätverk bör utgå från dessa landsbygdsföretags och mångbrukares behov av utbildning, kapital och önskemål om att samverka med varandra och dra nytta av varandras erfarenheter och kunskaper och därmed förädla och utveckla sina genuina värden och skapa lönsamhet i sina mångbruksföretag. Se nedanstående projektförslag.

Framtid/önskescenario

Vi anser att denna förstudie ger vid handen ett gott underlag och brett intresse från näringen för att gå vidare med en projektansökan.

Flera kontakter med lämpliga organisationer har tagits och samtliga är positiva till att ingå eller samverka kring framtagandet av ett nationellt nätverk för mångbruksgårdar med en rad aktiviteter. Dessa är LRF, Södra, Skogsstyrelsen, SLU, Smålands Turism, Visit Sweden samt Skogsägarkooperationen.

Landets första Mångbruksnätverk skulle för alla parter på ett synligt sätt, plocka upp alla skogsgårdarnas företagare med alla deras affärsidéer och i samverkan förädla, utvecklas och lyckas. Vi har saknat en bransch under dessa 25 år, nu kan vi skapa den och säga till oss själva, vi gjorde det.

Projekt 3-årigt

Ett projekt över en längre tid hade borgat för att nätverket hinner utföra alla de önskade aktiviteterna och klara de övergripande mål som har satts upp under workshopen. När vi lyssnar på Eldrimners resa över nästan 15 år så slås man av att tidsfaktorn är kanske viktigare än pengarna många gånger. Att det finns någon som kontinuerligt arbetar med kontakter, uppdateringar av matriklar, utvecklingsfrågor, marknadsföring mm. Att ta fram tryckmaterial tar tid, att ordna studieresor kräver engagemang, att få in uppgifter om kurser och utbildningar ute hos mångbrukarna kräver tålamod och kreativitet. Dessa exempel är en del av det som har blivit Eldrimner, det mest underbyggda och imponerande nätverk vi har bland Sveriges alla landsbygdsföretagare. Detta är vägen vi ska gå där vi kan lära av deras resa, plocka de bästa delarna och skapa ett Yggdrasil, mångbrukets Eldrimner!

Mål

- ⌘ Skapa ett nationellt nätverk med 300 mångbruksgårdar (se definitionen tidigare i texten)
- ⌘ Sammanställa en årlig kurs/utbildnings-katalog med 100 utbildningar över hela landet ute hos mångbrukarna
- ⌘ Arrangera ett årligt mångbruksseminarium på utvalt ställe i Sverige
- ⌘ Ta fram en bilkarta med Sveriges mångbrukare som utflyktsmål
- ⌘ Mångbruksnätverket ska bli klassat som någon form av nationellt resurscentrum inom tre år

Aktiviteter

- ⌘ Bygga upp en liten organisation med ambassadörer och fixare på flera håll i Sverige. En nationell styrelse (mångbruksakademien) kan bli aktuell
- ⌘ 10 st info/inspiration/marknadsföringsträffar i Sverige per år
- ⌘ Upprätthålla och utveckla nätverket.
- ⌘ Identifiera och medverka till att genomföra utbildningar och kurser hos mångbrukarna.
- ⌘ Engagera och utbilda 10 st experter inom olika delar av mångbruket

Förteckning av intervjuade personer och organisationer:

Karin Andersson, Kairos Future,
Per Jiborn, Naturturimföretagen,
Flera av turistbyråerna i Småland och på Öland
Oscar Lind, Regionförbundet i Kalmar län
Anna Hegethorn, Smålandsturism AB, Jönköping
Oscar Wijk, Destination Småland, Kronobergs län
Helen Lantz, Rosmarie Winqvist, LRF Sydost
Anna Werbitsch, LRF Jönköping
Södras mångbruksgrupp; Eva Magnusson, Camilla Logarn, Roger Lundahl, Karin Andersson, Elna-
Brith af Wåhlberg, Mats Blomberg, Malin Pettersson, Carl Johan Olsson.
Ingrid Olsson Getnö Gård
Karin Nilsson, Destination Åsnen
Bo på Lantgård
Svensk Lantmat
Regional matkultur
Småsågarnas Riksförbund
Södra Skogsbygdens Timmerhusförening
LEADER områden
Christian Holzer, Basebo förlag; "Dagsutflykter i Småland"
Jenni Leppelt, Hultfreds Turistbyrå
Piroska Kallay, Vimmerby Turistbyrå
Carina Hansson, Högsby kommun
Madelene Hallström, Borgholms kommun
Sandra Sälleteg, Sällegåren
Malin Axelsson, Ödevata gårdshotell och fiskecamp
Asa herrgård, Emma
Ulrika Johansson, Stall Sonnakull
Carina Eldåker, Företagscoach, EldåkerKonsult AB företagscoach, Vandra o smaka på Småland
Jenny Elf, Drevseryds gård, Östra Vätternbranten
Eva-Britt Filipsson, landsbygdscoach, Bo på Lantgård
Mats Helge, Mats på Höjden
Mattias Eliasson, Obygdenfilm